

VERKOMMERDE OEVER
MEDEAMATERIAAL
LANDSCHAP MET ARGONAUTEN

Immature artists imitate

Mature artists steal

Ch. Schribner jr.

VERKOMMERDE OEVER¹ MEDEAMATERIAAL LANDSCHAP MET ARGONAUTEN

Meer bij Strausberg² Verkommerde oever Spoor

Van Argonauten³ met laag voorhoofd

Rietpluimen Dode takken

DEZE BOOM ZAL MIJ NIET OVERWOEKEREN⁴ Visselijken

Blinken in de modder Koekblikken Stronthopen⁵

FROMMS ACT⁶ CASINO⁷

De gescheurde maandverbanden Het bloed

Van de vrouwen van Kolchis⁸

MAAR GE MOET OPPASSEN JA

¹ Verkommerde oever (meer bij Strausberg) is ook de plaats waar de Kleist-pantomime in Müllers *Leben Gundlings Friedrich von Preussen Lessing Schlaf Traum Schrei* zich afspeelt.

² Hoofdstad van het district Frankfort in de voormalige DDR, ten noordoosten van Berlijn. Deze industriestad is gelegen aan een meer, de "Straussee", waarvan de oevers en de bossen rondom tot voor kort als stort fungeerden. Nabij Strausberg vond de laatste grote tankslag uit de tweede wereldoorlog plaats.

³ Groep van helden die volgens de legende op de *Argo* scheep gingen om in Kolchis het Gulden Vlies te veroveren. Zij waren ongeveer vijftig in getal. Onder hen bevonden zich Jason, hun aanvoerder, Herakles en Orfeus. Na heel wat avonturen belandden zij in Kolchis. Jason bemachtigde het Gulden Vlies dankzij de hulp van de dochter van Koning Aetes, Medea, die haar familie vervolgens verraadt om met Jason terug te varen naar Jolkos in Thessalië.

⁴ Cf. Müllers *Odipuskommentar*: "Mijn eigen vlees zal mij niet overwoekeren". Of *Bildbeschreibung*: "Een raam, een deur, het dak afgedekt door het gebladerte van de boom die voor het huis staat, hij overgroeit het huis (...)"

⁵ Cf. T.S. Eliot, *The Waste Land, III. The Fire Sermon*: "O Theems, vlied zacht, tot het einde van mijn zang. Geen lege flessen drijven op het water, geen broodpapier, geen zijden zakdoeken, kartondozen, peukjes, Of andere getuigen van zomernachten" (vert. Jan Venderickx).

Müller somt in zijn recent verschenen autobiografie *Krieg ohne Schlacht, Leben in zwei Diktaturen* de bronnen op die hem inspireerden tot het schrijven van dit drieluik: "Het materiaal kwam, afgezien van mijn leven met vrouwen, van Euripides, Hans Henny Jahnn, en vooral Seneca. Het derde deel had ik zonder *Wasteland* niet kunnen schrijven, en ook niet zonder Ezra Pound" (*Krieg ohne Schlacht*, p. 320).

⁶ Merknaam van condoemen van de firma Fromms.

⁷ Sigarettenmerk uit de voormalige DDR.

⁸ Landschap aan de zuidoostelijke oever van de Zwarte Zee, grenzend aan Armenië en de Kaukasus. Zie ook noot 3 en 14

JA JA JA JA

SLIJMKUT ZEG IK TEGEN HAAR DAT IS MIJN MAN

MIJ STOTEN KOM SCHATJE

Tot de Argo zijn schedel verbrijzelt het niet meer gebruikte
Schip⁹

Dat in de boom hangt Hangar en strontplek van de gieren op wachtgeld
Ze hokken in de treinen Gezichten van dagblad en kwijl
Loeren allemaal in de broek een naakt lid naar gelakt
Vlees Gootsteen die drie weeklonen kost Tot de lak
Openbarst Hun vrouwen houden het eten warm hangen de bedden uit het
raam borstelen

Het braaksel uit de zondagse kleren Afvoerbuizen
Kinderen uitstotend in gulpen tegen het oprukken van de wormen
Jenever kost niet veel.
De kinderen pissen in de lege flessen
Droom van een monstrueuze
Bijslaap in Chicago¹⁰
Bloedbesmeurde vrouwen
In de lijkenhuizen

De doden loeren niet door het raam
Ze trommelen niet op de wc¹¹
Dat zijn ze Aarde door de overlevenden bescheten¹²

⁹ Cf. Euripides' *Medea*: MEDEA: "Een restant van je schip verbrijzelt eens je hoofd. Zo krijgt je huwelijk met mij een bitter eind" (vert. G. Koolschijn). Volgens de meeste mytografen vond Jason de dood toen hij onder het verrotte, afgetakelde schip zat. De boeg brak af en vermorzelde hem. De goden verhieven de Argo tot sterrenbeeld aan de hemel. Müller zegt hierover in een interview: "Met de kolonisering begint de Europese geschiedenis, zoals ze tot nu toe gelopen is. Dat het vehikel van de kolonisering de kolonisator doodt, voorspelt haar einde. Dat is de dreiging van het einde, waar we voor staan" (*Gesammelte Irrtümer*, p.130). Deze uitspraak kan in verband gebracht worden met Müllers regieaanwijzing over LANDSCHAP MET ARGONAUTEN, dat de catastrofes waar de mensheid aan werkt veronderstelt.

¹⁰ Cf. Majakowskis gedicht *150 miljoenen*: "Men bespringt elkaar/ Elektro-motorisch.../ Elektrisch,/ Elektrisch,/ Elektrisch:/ Zo leeft een mens in Chicago!!!

¹¹ Cf. zesde strofe van B. Brechts *Ballade von den Seeräubern*, eindigend met de volgende verzen: Sie lauern wolfgleich in den Sparren/ Und treiben funkeläugig Mord/ Und singen, um nicht zu erstarren/ Wie Kinder, trommelnd im Abort (B. Brecht, *Gesammelte Werke* 8, p. 226)

EEN AANTAL HING AAN LICHTMASTEN TONG UIT DE MOND
 VOOR HUN BUIK HET PLAKKAAT IK BEN EEN LAFAARD¹³

Maar op de grond Medea¹⁴ de in stukken gehakte
 Broer in haar armen¹⁵ De gifexperte

MEDEAMATERIAAL¹⁶ LANDSCHAP MET ARGONAUTEN

Medea:

Jason Mijn eerste en mijn laatste Voedster

Waar is mijn man

Voedster:

Bij Kreon's dochter madame¹⁷

Medea:

Bij Kreon zegt ge

Voedster:

¹² Cf. Müllers stuk *Die Bauern*: "Wat ben je uiteindelijk? Aarde, die iedereen kan beschijten" (*Die Bauern*, in *Texte 1, Stücke aus der Produktion 1*, p.79). Het verraad van de overlevenden aan de doden is een obsessieel thema bij Müller.

¹³ Deze historisch exacte verwijzing - deserteurs werden gedurende de laatste weken van de tweede wereldoorlog in de straten verhangen - is zowel terug te vinden, letterlijk in Müllers eigen *Traktor* (1955/1961), als in een gedicht van Inge Müller (1966), Heiners eerste vrouw die zelfmoord pleegde. In *Traktor* weigert een soldaat van de Duitse Wehrmacht, conform de tactiek van de verschroeide aarde, bij het terugtrekken mijnen te leggen in een akker "omdat die nog kan gebruikt worden in vredetijd, als de schoorsteen weer brandt" (*Texte 2*, p. 9). De soldaat wordt wegens hoogverraad opgehangen.

¹⁴ Dochter van koning Aetes van Kolchis. Zij hielp met haar toverkunsten Jason, op wie ze verliefd werd, het Gulden Vlies te veroveren. Terug in Jolkos huwde ze hem. Ze kregen twee zonen. Later vluchtten Jason en Medea naar Korinthe, waar Medea in de steek werd gelaten door Jason, die nu Creusa, de dochter van Kreon, koning van Korinthe, boven haar verkoos. Medea vergiftigde Creusa en Kreon en wurgde haar kinderen. (*cf noot 17*) Zij vluchtte naar Athene, waar ze waarschijnlijk met koning Aigeus trouwde.

¹⁵ Om haar vader, die de achtervolging op de Argonauten had ingezet, vertraging te doen oplopen, sneed Medea haar eigen broer Apsyrtos in stukken. De achtervolgers moesten alle stukjes bijeenvisen voor de begrafenis en geraakten zo achterop op de Argonauten, die wisten te ontsnappen.

¹⁶ De jambische versvoet werd in deze vertaling niet gevolgd.

¹⁷ Creusa of Glauke. Voor de bruiloft met Jason gaf Medea een gewaad in gif gedrenkt. Zodra de nieuwe bruid zich met het nieuwe kleed tooide, werd ze verteerd door een alles vernietigend vuur. Haar vader Kreon die de stervende een helpende hand wou toesteken, trof hetzelfde lot.

Bij Kreon's dochter

Medea:

Hebt ge gezegd bij Kreon's dochter Ja
 Waarom niet bij Kreon's dochter die macht heeft
 Zeker over Kreon haar vader die
 Ons kan geven het woonrecht in Korinthe¹⁸
 Of ons kan uitdrijven naar een ander buitenland
 Misschien nu op dit moment omklemt hij Jason
 Met smeekbeden haar rimpelloze knieën¹⁹
 Voor mij en voor zijn zonen waar hij van houdt²⁰
 Weent ge of lacht ge voedster

Voedster:

Meesteres ik
 Ben ouder dan mijn wenen of mijn lachen

Medea:

Hoe leeft gij in de ruïne van uw lijf
 Met de spoken van uw jeugd Voedster
 Haal een spiegel Dat is niet Medea
 Jason

Jason:

Vrouw wat een stem

Medea:

Ik

¹⁸ Hoewel deze politieke verwijzing ook bij Euripides te vinden is, krijgt ze toch een meerwaarde wanneer men haar tegen Müllers eigen achtergrond plaatst. In 1968 krijgt de auteur immers via Erich Honecker (toen partijfunctionaris bij de S.E.D.) een verblijfsvergunning voor de Bulgaarse Ginka Tscholakowa, met wie hij vervolgens trouwt. In zijn autobiografie *Krieg ohne Schlacht* zegt Müller: "Euripides stelt het vraagstuk gastarbeider: Medea, de vreemdelinge, althans vanuit het standpunt van de slavenhouder. Onze asielwetgeving, die o.a. de scheiding van moeder en kind, het opblazen van familiebanden mogelijk maakt, is gebaseerd op modellen van een slavenhoudersmaatschappij, die bij Euripides na te lezen zijn" (p. 320).

¹⁹ In Seneca's *Medea* is het Medea die Kreons knieën omhelst om woonrecht in Korinthe te verkrijgen.

²⁰ Bij Euripides luidt het: JASON: "Als je maar goed begrijpt: het is niet uit liefde dat ik trouw met de prinses. Ik heb het al eerder gezegd. Ik wil jouw toekomst veilig stellen en aan mijn zoons als broers prinses geven, die het gezin beschermen" (vert. G. Koolschijn).

Ben hier niet gewenst Ik wou dat ik werd weggenomen door een dood

Driemaal vijf nachten²¹ Jason hebt ge niet

Verlangd naar mij Met uw stem niet

En niet met de stem van een slaaf noch

Met handen of blikken²²

Jason:

Wat wilt ge

Medea:

Sterven²³

Jason:

Dat heb ik dikwijls gehoord²⁴

Medea:

Zegt dit lijf

U niets meer Wilt ge mijn bloed drinken Jason

Jason:

Wanneer houdt dat op

Medea:

Wanneer is het begonnen Jason

Jason:

Wat waart ge voor mij vrouw²⁵

²¹ ### ### ###

²² De Duitse auteur en orgelbouwer Hans Henny Jahnn (1894-1959) schrijft: MEDEA EN DE VOEDSTER: Jason!/ JASON: Wat voor een stem wijf ontrukkt zich aan uw borst!/ MEDEA: Ik word niet verwacht. Ik stoor jouw welzijn. Wee mij, o wee mij! Dat de dood mijn leven toch afbreekt! Dat ik jou doe schrikken, verwacht je geest. (...) Sinds driemaal vijf dagen heb jij niet verlangd naar mij, geroepen met eigen stem mij niet, noch door de mond van een slaaf. (H.H. Jahnn, *Dramen I, 1917-1929*, p.597). Jahnn benadrukt in zijn *Medea* sterk de positie van Medea als buitenstaander, als vreemdelinge.

²³ Cf. het Latijns-Griekse motto dat de aanhef vormt van *The Waste Land*: "Ja, de Sibylle die heb ik in Cumae met eigen ogen in een fles zien hangen, en als de kinderen haar vroegen: "Sybille, wat wilt ge?", dan antwoordde ze: "Ik wil sterven". Eliot citeert het *Satyricon* van Petronius Arbiter (1e eeuw na Christus).

²⁴ Het is niet onzinnig om nog eens even te verwijzen naar Müllers eigen leven. Het samenleven met zijn vrouw Inge was een constante confrontatie met de dood, zij ondernam geregeld zelfmoordpogingen.

²⁵ Euripides vult deze vraag in: JASON: (...) Maar voor mijn redding heb je meer gekregen dan gegeven. Dat zal ik je bewijzen. Ten eerste woon je nu in de beschaafde wereld. Je hebt geleerd wat recht is en hoe men een beroep doet op de wet, niet op geweld. Dan hebben alle mensen in dit land gemerkt hoe knap jij bent. Je bent beroemd geworden. Als je nog in die

Medea:

Medea

Gij zijt mij een broer schuldig Jason

Jason:

Twee zonen gaf ik u voor een broer

Medea:

Gij mij Houdt ge Jason van uw zonen

Wilt ge ze terughebben uw zonen

Van u zijn ze Wat kan er van mij zijn uw slavin

Alles aan mij uw werktuig alles uit mij

Voor u heb ik gemoord en gebaard

Ik uw teef uw hoer ik

Ik sport op de ladder van uw roem

Gezalfd met uw stront bloed van uw vijanden

En als gij als souvenir van uw zege

Over mijn land en volk die mijn verraad was

Van hun ingewanden een krans

Rond uw kop wilt vlechten ze zijn van u

Mijn eigendom de beelden van zij die werden doodgeslagen

De schreeuwen van zij die werden geschonden mijn bezit

Sedert ik uit Kolchis wegtrok mijn thuis

Op uw bloedspoor bloed uit mijns gelijken

In mijn nieuwe thuis het verraad

Blind voor de beelden voor de schreeuwen doof

Was ik tot gij het net hebt kapotgescheurd

Geknoopt van mijn en uw wellust

Dat onze woning was mijn buitenland nu

In de mazen sta ik uit elkaar getrokken

De as van uw kussen op de lippen

Tussen de tanden het zand van onze jaren

Op mijn vel alleen mijn eigen zweet

Uw adem een stank uit een vreemd bed

Een man geeft zijn vrouw de dood als afscheid
 Mijn dood heeft geen ander lijf dan dat van u
 Zijt gij mijn man Ben ik nog uw vrouw
 Kon ik haar uit u bijten uw hoer
 Aan wie gij mij verraden hebt en mijn verraad
 dat uw wellust was Dank voor uw
 Verraad dat mij de ogen teruggeeft
 Om te zien wat ik zag de beelden Jason
 Die gij met de laarzen van uw mannen
 Hebt geschilderd op mijn Kolchis Oren terug
 Om de muziek te horen die gij hebt gespeeld
 Met handen van uw mannen en met de mijne
 Die uw teef was en uw hoer
 Op lijven knoken graven van mijn volk
 En mijn broer Mijn broer Jason
 Die ik uw achtervolgers voor de voeten wierp
 In stukken gehakt door deze mijn zusterhanden
 Ter wille van uw vlucht voor de beroofde vader
 De mijne en de zijne Houdt ge van uw zonen
 Wilt ge ze terughebben uw zonen
 Gij zijt mij een broer schuldig Jason
 Wie ziet ge het liefst de reu of de teef

.../...

(nog een fragment **Landschap met Argonauten:**)

MAAR WAT BLIJFT STICHTEN DE BOMMEN²⁶

Parafraze van Hölderlins hymne *Andenken*: "Es nehmet aber/ Und gibt Gedächtnis die See, Und die Lieb' auch heftet fleissig die Augen,/ Was bleibet aber, stiften die Dichter" De dichter als zeevaarder is een topos van Hölderlin die verwijst naar de ideale bestaanswijze van de dichter. Zowel Eichendorff in zijn novelle als Hölderlin in zijn hymne als Müller in dit tekstdeel met zijn verwijzing naar Prometheus, stellen de kunstenaar/intellectueel en diens zoektocht centraal. Naast oorlogsbeelden en beelden die de gevolgen van de industriële maatschappij oproepen is de sententie: "maar wat blijft stichten de bommen" de meest kernachtige uitspraak i.v.m. de catastrofes waaraan de mensheid werkt (zie regieaanwijzing achteraan). Cf. Müller: "Gevolg van de archeologie en het voorlopige eindprodukt van de mensheid, als emancipatie van de mens uit de samenhang der natuur, is de neutronenbom" (*Theater Heute* 9/83, p.36).

In de prachtige paring van eiwit en conservenblik
 Kinderen maken landschappen van vuilnis
 Een vrouw is het bekende lichtpuntje
 TUSSEN DE DIJEN IS
 DE DOOD IN VERWACHTING
 Of de Yugoslavische droom²⁷
 Tussen gebroken standbeelden op de vlucht
 Voor een onbekende catastrofe
 De moeder op sleeptouw het ouwe wijf met het juk
 In verroest harnas loopt DE TOEKOMST mee
 Een roedel toneelspelers marcheert voorbij
 ZIET GIJ NIET DAT ZE GEVAARLIJK ZIJN HET ZIJN
 TONEELSPELERS ELKE STOELPOOT LEEFT EEN HOND
 Woordslijk uit mijn
 verlaten niemandslijf
 Hoe vind ik de weg naar buiten in het kreupelhout
 Van mijn dromen dat rondom mij
 zonder geluid langzaam dichtgroeit
 Een flard Shakespeare²⁸
 In het paradijs der bacteriën
 De hemel is een handschoen op jacht
 Vermomd met wolken van onbekende bouwstijl²⁹
 Rust op de dode boom De lijkenzusters
 Mijn vingers spelen in de schede
 's Nachts bij het venster tussen stad en landschap

²⁷ Volgens Müller werkelijk "een droom in Joegoslavië gedroomd. Van de toneelspelers over de lijkenzusters en de gebroken Volkswagen tot de verlaten bioskoop. Het oudje met het juk was een vrouw in de supermarkt van Belgrado, in zwarte boerenkleding, aan haar juk waarmee ze vroeger emmers water had aangesleept, hingen de produkten van Duitse reinheid, Persil en Ajax en zo". (*Krieg ohne Schlacht*, p. 321).

²⁸ Cf. T.S.Eliot, *The Waste land, II. A Game of Chess*: "O O O O die Shakespierhaanse (*sic*) Rag (= flard)" (vert. Jan Venderickx). Er wordt geanticipeerd op "de rest is zwijgen", de laatste woorden van Hamlet voor hij sterft. Müller verdraaide dit tot "de rest is poëzie".

²⁹ Cf. Müllers *Bildbeschreibung*: "Een landschap tussen steppe en savanne, de hemel Pruisisch blauw, twee reusachtige wolken drijven erin als door een draadvlachtwerk bijeengehouden, in ieder geval van onbekende bouwstijl (...)"

Keken wij naar het langzame sterven van vliegen
 Zo stond Nero³⁰ boven Rome hoogst euforisch
 Tot de wagen voorreed Stok tussen de wielen
 Een wolf stond op straat toen hij in stukken brak
 Busrit in de ochtendschemering Rechts en links
 De zusters dampend onder hun rokken De middag
 Verstoof hun as op mijn vel
 Tijdens de rit hoorden we het witte doek scheuren
 En zagen de beelden in elkaar storten
 De bossen brandden in EASTMAN COLOR³¹
 Maar de trip had geen aankomst NO PARKING
 Bij het enige kruispunt met één oog
 Regelde Polyphemus³² het verkeer
 Onze haven was een uitgestorven cinema
 Op het witte doek verrotten de Stars al concurrerend
 Aan de kassa wurgde Fritz Lang³³ Boris Karloff³⁴
 De zuidenwind speelde met oude affiches
 OF DE ONGELUKKIGE LANDING De dode negers
 Als palen in het moeras geramd
 In de uniformen van hun vijanden
 DO YOU REMEMBER DO YOU NO I DON'T

³⁰ Romeins keizer van 54 tot 68 na Christus, waarschijnlijk verantwoordelijk voor de reusachtige brand die Rome zes dagen lang teisterde. Hij waande zich een groot kunstenaar en atleet.

³¹ Eigenlijk "Eastman Kodak Color".

³² Bekende cycloop, zoon van Poseidon en minnaar van de Nereïde Galatea. Hij voedde zich met mensenvlees. In de negende zang uit Homeros *Odyssea* vernemen we hoe Odysseus bij hem kwam tijdens zijn omzwervingen, hem dronken maakte en zijn oog met een gloeiende paal doorstak. Vroeger al had Odysseus de cycloop verteld dat zijn naam "niemand" was. Toen de andere cyclopen nu toesnelden om te kijken wat er met Polyphemus' oog aan de hand was en hem vroegen wie zulks gedaan kon hebben, antwoordde de cycloop: "Niemand, niemand heeft het gedaan".

³³ Amerikaans filmregisseur van Oostenrijkse afkomst (E1890). Hij is o.m. de maker van *Metropolis*, een bijzonder groots gemonteerde, futuristische klassieker uit 1926, waarin de strijd tussen het kapitaal en het proletariaat symbolisch wordt uitgetekend.

³⁴ Pseudoniem van Charles Eward Pratt, Engels filmacteur (1887-1969). Hij debuteerde als toneelspeler. De film *Frankenstein* van James Whale (1931) wijzigde zijn loopbaan, die zich van toen af in fantastische en griezelfilms voortzette.

Het geronnen bloed
 Walmt in de zon
 Het theater van mijn dood
 Was open toen ik tussen de bergen stond
 In de kring van dode reisgenoten op de steen
 En boven mij verscheen het verwachte vliegtuig
 Zonder te denken wist ik
 Deze machine was
 Wat mijn grootmoeders God hadden genoemd
 De luchtverplaatsing veegde de lijken van het plateau
 En schoten knalden toen ik waggelend vluchtte
 Ik werd gewaar dat MIJN bloed uit MIJN aderen kwam
 En dat MIJN lijf veranderde in het landschap
 Van MIJN dood
 De rest is lyriek³⁵ Wie heeft de beste tanden
 Het bloed of de steen³⁶

IN DE RUG HET ZWIJN

De tekst heeft het naturalisme van het toneel nodig.

VERKOMMERDE OEVER kan gespeeld worden bij een peepshow in volle bedrijf.

MEDEAMATERIAAL aan een meer bij Strausberg, wat een dichtgeslibde swimmingpool is in Beverly Hills³⁷, of het zwembad van een psychiatrische kliniek.

Zoals MAUSER³⁸ uitgaat van een gezelschap van grensoverschrijding, waarin een terdoodveroordeelde zijn werkelijke dood op het toneel tot een collectieve ervaring kan maken, veronderstelt LANDSCHAP MET ARGONAUTEN de catastrofes waar de mensheid aan werkt.

Het landschap kan een dode ster zijn, waar een opsporingspatrouille uit een andere

³⁵ Cf. Noot 40.

³⁶ M.a.w. Wie of wat overleeft, het individu of het landschap, de materie? In zijn autobiografie beantwoordt Müller deze vraag als volgt: "De wereld (het landschap) duurt langer dan het individu. Intussen wacht zij op het verdwijnen van de mens, die haar verwoest zonder rekening te houden met zijn toekomst als species" (*Krieg ohne Schlacht*, p. 322).

³⁷ Stad in de VS (Californië), als enclave in het grondgebied van Los Angeles gelegen; 33.000 inwoners. Beverly Hills is vooral bekend om zijn zeer exclusieve woonbuurten, waar talrijke filmacteurs hun weelderige verblijven hebben.

³⁸ Stuk van Müller, geschreven in 1970. Oeropvoering in Austin/Texas 1975.

tijd of uit een andere ruimte een stem hoort, en een dode vindt.

Zoals in elk landschap is de IK in dit tekstdeel collectief.

*De gelijktijdigheid van de drie tekstdelen kan verbeeld worden naar eigen goeddun-
ken.*

Heiner Müller (1983)

vertaling Sam Bogaerts - © Almo bvba